

Zpomalení života

Je myšlenka účelu nejvyšším principem života?

Náš všední život je naplněn spěchem. Pracujeme méně a nemáme čas. Zdá se, jako bychom všechno konali velmi účelně a přesto dochází k nesnázím na celém světě. Také údery osudu jsou častější a tvrdší. Čím to je?

S racionalismem, asi v 18. století, se objevila myšlenka, že všechno, přinejmenším v lidském životě, je podmíněno nějakým účelem; tento účel sice často ještě nepoznáváme, ovšem můžeme a máme jej poznat. „Tak to je, tedy to má také tak být,“ říkalo se tenkrát a také později. Lidé si začali zařizovat život podle myšlenky účelnosti a tato myšlenka účelnosti opravňovala nadvládu hospodářství, v jejíž důsledku byly odpovídajícím způsobem organizovány rovněž kultura a civilizace. Kdo, která instance, určovala účely? Jaké fórum dosadilo myšlenku účelu jako nejvyšší princip? Obojí přišlo ze zřejmě zpočátku samolibého zrcadleného dialektického myšlení, jiné prostředky vědomí člověk už neměl.

Když potom - v reakci na to - vystoupili na přelomu posledních dvou století iracionalisté jako Klages, Freud a Jung, ukázali sice přesvědčivě na neracionální oblast lidského života, ale ani oni sami neměli k tomuto upozornění nebo léčení jiný prostředek než racionální myšlení. Poněvadž však toto myšlení nebylo dost silné a důsledné, odkryli iracionalisté jen podracionální, podvědomou oblast, nikoli *prameny racionality*. Tyto prameny byly spíše nelogicky a rozporuplně odvozovány z pod-racionálna. To mělo mezi jiným za následek omezení a znehodnocení myšlení - prostřednictvím myšlení. Racionálno může pocházet jen z pramene světla, který je silnější než ono samo. Proč by se také podvědomí, charakterizované formou a naplněné démonickými duševními útvary - jak je popisová-

no - mělo rozpustit v *poznávající* element, který nemá tvar, a proto je schopný jakéhokoliv utváření? Většinou činíme za to zodpovědným nějaký účel, třeba sociální přizpůsobení. Ale tato myšlenka účelu ztratila svou původnost ve prospěch „temného“ iracionálna, jež se nyní stalo „původním“.

Nadvědomý pramen racionálního vědomí - duchovní svět - neodkryli ani racionalisté, ani iracionalisté. Vědění o něm hrálo od středověku jen skrovnou roli na okraji kulturního života. Mystikové, ojedinelí filosofové, básníci - vůbec umělci - ho intuitivně zachycovali, ale jejich vědomí nedokázalo proniknout „život“, každodenní život.

Přibližně současně s vystoupením iracionalistů poukázal Rudolf Steiner, nezávisle na mystické, filosofické či básnické tradici, z vlastní *zkušenosti* a s požadavkem *nové vědy*, na původ vědomí jako duchovního světelného světa Logu. Dal rozmanité podněty k *poznávání* této reality. Ti, kteří následují cestu, kterou ukázal, se nacházejí v konfrontaci s běžným životem, jež je ovládán myšlenkami na účel a často vyžaduje duševní postoj přímo protichůdný cestě poznání. To platí zvláště pro účelové, racionální jednání.

*Myšlení orientované na ekonomiku, spěch,
nerytmičnost a následné nemoci*

Myšlení orientované na ekonomiku všude ve všední den vyžaduje, podporuje a kultivuje účelové jednání podle principu nejkratší cesty. „Šetří“ se síla, čas, pohyb, „konáme“ práci jako stroj - jako pracovníci na běžícím pásu nebo písáčka v kanceláři, nebo řidič u volantu. Jak známo, pohyby jdou nejlépe, když jsou „inervovány“, tj. když je možné je provádět bez aktuálního myšlení.

V umělecké činnosti jsou inervované pohyby postaveny do služby aktuální umělecké inspirace - do jisté míry jsou tedy v pohotovosti, ale mimo obor umění zůstávají

přenechány samy sobě. To neodpovídá lidskému chování. Není-li postaráno o protiváhu, tak nervový systém stylem inervace výrazně zasáhne celý život. To se projevuje především v tom, že člověk už nic neumí dělat pomalu: spěšně jí, mluví, čte, jde, myslí, cítí. Proto nemůže správně vnímat, procházet se, soustředit se, ponořit se a skutečně číst, kupř. básně. Neboť to všechno potřebuje čas a ten z vnitřních *důvodů* nemá. Nervový systém rychle *reaguje, přepíná*, je to ve skutečnosti spínací systém, hranatý a nerytmický, poněvadž jeho záchvěvy jsou vyvolávány vnějšími, nerytmickými denními událostmi.

S dominancí nervového systému vzrůstá egoita v chování člověka. Je ovládán reagujícími nervy, a proto se neumí otevřít. Neumí se otevřít vůči druhému člověku, aby porozuměl jeho snad opačnému mínění, jeho očekávání, jeho nouzi, jeho pocitům. Podobně se nemůže otevřít ani vůči duchovnímu světu, protože právě to vyžaduje čas. Láska - vůči bližnímu, k ideji - je časově náročná.

Čas je nutný, abychom odklidili dočasné ve vědomí, abychom dovedli duši do stavu trpělivosti, zrání. Vpád intuice je sice bleskově bezčasý, ale umět setrvat v tomto blesku, v jeho zážitku (což je meditační gesto) - to vyžaduje oddělit se od nervového systému, také kvůli dosažení trpělivosti. Dát si na čas, to je příprava na zážitek bezčasovosti, kterou nelze obejít. Zde neplatí žádná „trhanost“, žádná křeč, nic „účelového“, zde nemá být ničeho docíleno, spořivost nemá cenu - naopak, zde platí: *čím více se dává, o to více zůstává*. Kdo dává, ten dostává. Kdo více dává, ten více dostává.

Všechno chtít *mít*, přivlastnit si - velká vášeň moderního člověka - znamená úplnou překážku na cestě poznání. Ale spěch, nerytmičnost, hranatost působí negativně nejen na cestě poznání. Organická povaha člověka a duševní život na ní založený, který spočívá na základě rytmického systému a sám od sebe nezná trhanost, křeč, nic „hranatého“,

se stává nemocným v důsledku chování, které mu vnucuje nervový systém nad ním vládnoucí. V živé přírodě není nic nerytmického, neohrabaného, bez přechodů: dech a tep srdce nejsou trhavé impulsy, k podstatě rytmičnosti patří, že má přechody od systoly k diastole. Rytmičkový systém onemocní, když v životě převládne reflexní nervový proces. Mnoho nemocí krevního oběhu pochází z takového vlivu.

Léčivý prvek cvičení a umělecké činnosti

To, že člověk *cvičí*, je tedy prospěšné jednak pro uzdravení těchto onemocnění, jednak pro rozpuštění nedobrých zvyklostí ve vědomí a v duši. Cvičení nemohou být prováděna spěšně, křečovitě, „rychle“. *Takovým způsobem* prováděná cvičení by nebyla žádnými cvičeními. Během nich se člověk učí *pomalému konání*, které zapomněl kvůli způsobu každodenního života.

Pomalé konání je intenzivně prožíváno v každé umělecké činnosti. Tato činnost je proto pro cestu poznání důležitá a vzorová, poněvadž její pohyby, její gesta se odehrávají vždy v přechodech. Její realizace velkou měrou závisí na realizaci přechodů, dá se říci, že je s ní identická. Sama umělecká činnost však ani k uzdravení nemocí vycházejících z nervového systému, ani k rozpuštění reflexních záchvěvů ve vědomí nestačí tak, jak by to pro plnější poznání bylo žádoucí. Vliv všednosti je navíc příliš silný, a mimoto zde překáží zejména ta okolnost, že člověk umělecky činný se vždy spontánně přesazuje do duševního stavu odlišného od všednodenního stavu, který posléze opět pomíjí.¹

Obě gesta vědomí, umělecká činnost i cvičení, mají společné to (což je zároveň jejich léčivým prvkem), že ne

¹ Viz např. D. Klocek, *Alchymie duše*, Fabula 2009, H. Jankovská: *Návrat k Panně*, Fabula, pozn. vyd.

jsou podněcovány zvenčí a neprobíhají jako reakce nervového systému, ale vycházejí od samotného člověka, mají počátek v něm. Nervový systém hraje přitom jen výkonnou roli - mnohdy překážející. Svobodné jednání, zvláště, je-li vykonáváno rytmicky během dne, je nejsilnějším prostředkem proti všemu „automatickému“ konání. Každé jednání „beze smyslu“, zbytečné, které uskutečňuji, je léčivé.

Zvlášť léčivá cvičení jsou pozorování a představa přírodních dějů, nebo představa dějů, které sice vycházejí z člověka, ale působením přírody probíhají rytmicky. Se soustředěnou pozorností pozorujeme kupř. mořské vlnobití. Kupředu se valící vlna dává podnět k myšlence *současně* nesené myšlením a vnímáním: „Vlna jistě dospěje ke břehu.“ Podobné lze pociťovat při majestátném plynutí mraků, při kroužení dravců ve výšinách, nebo když se díváme na kyvadlo, zvon, houpačku. Nejprve pozorujeme a potom si pozorované představujeme intenzivně a se stejnou rychlostí, s níž probíhalo při vnímání. Můžeme si také představit pohyb kolmo nebo šikmo vrženého kamene nebo míče. Případně si to můžeme představit zpomaleně: zpomalující se a potom opět dolů se zrychlující pohyb okolo nejvyššího bodu dráhy.

Z provozování hudby je známo, že rychlost vzniká jen pomalým cvičením. Blesk poznání, intuice byla připravena trpělivým, pomalým, rytmickým cvičením - bezčasá přítomnost skrze nespěchající „dávání si načas“. Můžeme se ponořit do následujících myšlenek:

Pomalost vede na práh věčnosti - dopřáváme si čas: zpomalující se plynutí do současnosti. - Neomezeně oddávám sebe, svůj čas božskosti: tobě, svému bližnímu, anebo podle Rilkeho veršů:⁽⁷⁾

*Všechno odpočívá,
temnota i jasnost,
květ i kniha.*

Intermezzo V

Pomoci cvičení vnímání si cvičící časem ujasní, že se jej ve vnímání dotýká něco, za co svým zrcadlícím vědomím nezodpovídá. Na rovině tohoto vědomí se ke vjemům přidává ono „co“, pojem - a komu se přidává? Tato „druhá polovina“ vjemu se nezdá být tak vzdušná, tak nereálná jako pojem, a proto propůjčuje vjemu svůj charakter skutečnosti, ačkoliv pokoušíme-li se v myšlenkovém experimentu z vnímání vytáhnout všechny pojmy, zdá se, že nezůstává nic. Zůstává však bezpečný pocit: tím, kdo činí vnímání, *nejsme my*. To odpovídá způsobu, jak vnímáme zřejmost, ono „jak“ myšlení - ani ta není „utvářena člověkem“.

Sledujeme-li pociťování reálnosti vjemů, zjistíme, že to, co jako pocit zřejmosti dělá myšlenku myšlenkou, vede-li myšlení v tvorbě myšlenek, to dává také vnímání jeho charakter reálnosti - je to stejný pocit. Nemůžeme dokázat, že nějaký vjem, předmět, nebo jev existuje, a ani to nepotřebujeme dokazovat, poněvadž vnímání samo nám dává zřejmost, která jakožto evidence myšlení rovněž poukazuje na nadvědomou sféru. A ve vnímání je toto nadvědomé ve formě pociťování skutečnosti ještě mnohem zjevnější než v myšlení.

Vnímání je podobně jako myšlení nadvědomý děj. Představovaný obraz je vědomý na úrovni myšlení a představování, snový je v oblasti citění; v oblasti chtění, ve vědomí spánku, vzniká polovědomé „pociťování“.

V nejbližší nadvědomé oblasti jsou vnímání a myšlení ještě jedno, jsou přibližně sjednoceny: „větší“ intuice je spíše *vidění* než myšlení; bdělejší vnímání, jako kupř. Goethovo, přijímá ve vnímání ještě ideje. V

zrcadleném vědomí se skutečnost láme, rozpadá se na vjem *a* pojem nebo představu.

Skutečností je však živé myšlení, cítění a chtění, z čehož si uvědomujeme jen zlomek. Z té části skutečnosti, kterou si neuvědomujeme, se tvoří „podvědomé“ duševno. Stojí jako překážka na cestě k tomu, abychom se stali člověkem, jako úkol i jako nebezpečí. Neboť to, co dospěje do lidské oblasti, ale člověk to vědomě neuchopí, je zničeno mocnostmi, které jsou člověku nepřátelské.

Georg Kühlewind